

«Екологічний гуманізм»: ідея і принцип нової політичної філософії

*Корнієнко В. О.,
канд. історичних наук, доцент
(Вінницький національний
технічний університет)*

Важлива особливість гуманістичного ідеалу — це уявлення про те, що звільнити людини, зняти його залежність від зовнішніх сил, створити умови для його творчого самовизначення можна лише шляхом оволодіння оточенням, починаючи від природи, включаючи соціальний світ і закінчуючи тілом самої людини. Тобто, якщо свобода — це не просто свобода вибору з вже існуючих можливостей, а зняття залежності від того, що зовні примушує людину до тих чи інших дій, що диктує йому ці чи інші дії, навіть поневоле його, то як спосіб досягнення волі розуміється оволодіння оточенням. Це може і повинне бути зрозумілим в більш широкому плані. Свобода як невід'ємна характеристика гуманістичного ідеалу мислиться не як оволодіння і контроль, а як установа рівноправних партнерських відносин з тим, що знаходиться поза людиною: із природними процесами, з іншою людиною, з цінностями іншої культури, із соціальними процесами тощо.

У цьому випадку свобода розуміється не як вираження проективно-конструктивного відношення до світу, не як створення такого предметного світу, що контролюється і керується, а як таке відношення, коли я приймаю іншого, а іншої приймає мене. При цьому мова йде не про детермінацію, а саме про вільне прийняття, засноване на розумінні як результаті комунікації.

Ще одна особливість формування сучасного ідеалу зв'язана з тим, що сьогодні людство впритул підійшло до екологічної катастрофи. Тому коли гранично ясні всі страшні наслідки утопічних претензій на тотальне керування соціальними процесами, доля гуманістичного ідеалу повинна бути зв'язана з відмовленням від ідеї оволодіння, придушення і панування. Новому розумінню відносини природи і людства відповідає не ідеал антропоцентризму, а ідея, що розвивається рядом сучасних мислителів, ко-еволюції, спільної еволюції природи і людства.

У цьому відношенні не позбавлена принадності сьогодні концепція В. Феркіса, що була ним висунута ще в 70-ті роки ХХ ст. її центральною ідеєю і є обґрунтування нової політичної філософії — "екологічного гуманізму", що повинна послужити духовним орієнтиром у моральному об'єднанні людства під егідою "загального блага". У якості базисних виділяються пізнавальне і морально-оцінне відношення людини до природи. "Екологічний гуманізм" торкається реальних проблем, що хвилюють людство. Це проблеми екологічної кризи, відчуженості культури й особистості необхідності підпорядкування техніко-економічного потенціалу інтересам суспільства. Для розуміння суті трактування Феркісом "політичних дій і інститутів" принципове значення має те, що вони виводяться зі сфери

"загальних цінностей". "Не дія, — пише Феркіс, — а культура формує ідеї" [1]. І в цьому з ним можна погодитись.

Концептуальна логіка "екологічного гуманізму" багато в чому будується на обґрунтуванні необхідності подолання традиційного плюралізму, його заміни більш гнучкою, сучасною формою, що поєднує індивідуалізм з ідеєю "загального блага". Феркіс наводить більш велику систему філософських аргументів для обґрунтування ідеї "загального блага", що, на його думку, покликана заповнити недоліки традиційного плюралізму. Останній, виступаючи стрижневим принципом філософії лібералізму, втілювався в ідеях індивідуалізму, конкуренції і необмеженого економічного росту. Феркіс доходить висновку, що ці ідеї не можуть допомогти вирішенню наболілих проблеми, що заважають культурному розвитку людства. До останніх він відносить відсутність загальних цілей, а також погрозу фізичному існуванню людства, викликану екологічною кризою.

Тому здається і сьогодні гідним уваги, що ми повинні переусвідомити і передбачити в гуманістичному ідеалі цю історично нову форму — "екологічний гуманізм". Останній із науково-методологічної точки зору дасть можливість ліквідувати поверховість технократичних і антропоцентричних світоглядних основ екологічно абстрактної людини і затвердити сприйняття існування його у світлі єдності і гармонії з природою.

Проте, сказане не слід, звичайно, приймати як варіант обґрунтування можливості вкрай раціонального коригування тенденцій поступу на основі лише цього ідеалу, а з Іншого боку, ми хочемо не допустити вкрай негативних наслідків нинішнього розвитку, які сьогодні ще за горизонтом буття, а значить, можуть в певній мірі коригуватися ідеалом. Але приведені мало б спонукати до обережності в оцінках можливостей свідомого творення й розумного виправлення «помилки історії». Від цього, наприклад, ніяк не слід відмахуватись, формулюючи такі ідеали, згідно з якими людство змогло б оминати екологічну катастрофу. Адже практично все свідоме населення планети розуміє, що панівний сьогодні спосіб життя і домінуючі форми природокористування майже однозначно ведуть до екологічної катастрофи, але в той же час це поки що ніяк не спонукає людство до радикальної зміни свого способу життя. З цієї точки зору ідеал "екологічного гуманізму" підтверджує свою актуальність.

До речі, у всьому процесі еволюції гуманістичного ідеалу, стосовно минулого, знайти екологічний чинник неможливо. Щодо ж сучасного етапу розвитку суспільства, то немає, скажімо, жодної програми кандидата на якусь владну посаду, щоб екологічний чинник не був висунутий у якості найважливішого пункту. Приміром, про М. Горбачова світова громадськість дізналася не тоді, коли він став Генеральним секретарем ЦК КПРС, а набагато раніше: у зв'язку з його доповіддю про ерозію ґрунтів у період його перебування Секретарем Ставропольського крайкому КПРС. Жодний американський претендент на якусь державну посаду явно не може розраховувати на перемогу, якщо у свою передвиборну програму не включить пункт про вирішення екологічної проблеми.

Нарешті, із достатньою долею впевненості можна стверджувати, що сучасний рівень розвитку інженерної діяльності об'єктивно створив базу для того, щоб практично реалізувати принципово нові ідеали гуманізму і не тільки їх: створені матеріальні передумови для того, щоб знищити всі глобальні проблеми сучасності, але технічно ці передумови не спрацьовують.

Припустимо, щоб очистити басейн Дніпра від сміття, необхідно очистити річища малих річок, що впадають у нього. А їхня довжина незмірно більше, ніж довжина самого Дніпра. Але психологію сільського жителя, що з давніх давен скидав у свою річку усе, що завгодно, змінити досить складно. Це потребує зміни психології всієї нації, цінностей нації, моралі нації, гуманізму нації, нарешті, ідеалів нації. В остаточному підсумку, як видається, саме проблема нового гуманізму повинна викликати радикальну перебудову духовного світу суспільства і, як наслідок, вона поведе за собою й інші ідеали; добра, виховання, освіти тощо. Це той гуманізм, що буде нести у своїй основі принципово нове вирішення соціального протиріччя — між національно-традиційними і загальнолюдськими цінностями.

Таким чином, у даній статті автори спробували торкнутися лише деяких проблеми й особливостей, що, як представляється, зв'язані зі спробами переосмислення гуманізації і становленням гуманістичного ідеалу в українському суспільстві. Звичайно, гуманістичний ідеал не збігається з реальністю і ніколи не збігався з нею. Однак прийняття нової перспективи гуманізму зв'язано з глибинними трансформаціями не тільки окремого суспільства, але і сучасної цивілізації, з питанням виживання чи загибелі самої людини, зі своєрідним антропологічним вибором.

Література

1. Ferkiss V. The future of technological civilization.-New York, 1990.- P. 55.
2. Корниенко В. А. Эволюция политического идеала (опыт истории) [Текст] : монографія / В. А. Корниенко. — Киев-Винница, 1996. — 274 с. — ISBN 966-527-022-2/
3. Корнієнко В. О. Еволюція політичного ідеалу (від плюралізму до синтезуючої єдності) [Текст] : монографія / В. О. Корнієнко. — Універсум-Вінниця, 1999. — 430 с.— ISBN 966-7199-42-8.